

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА**

КОЗАЧОК Лариса Геннадіївна

УДК 378.147:371.38:316.6

**НАУКОВЕ ОБГРУНТУВАННЯ ЗМІСТУ І МЕТОДИКИ
ВИКЛАДАННЯ КУРСУ "СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ
ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ"
(для спеціальності "Трудове навчання")**

13.00.02 - теорія та методика трудового навчання

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

КИЇВ - 2002

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник - доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член АПН України
Тхоржевський Дмитро Олександрович,
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова, професор кафедри трудового навчання
та креслення.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член АПН України,
Прокопенко Іван Федорович,
Харківський державний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди, ректор;

кандидат економічних наук, доцент,
Вачевський Мирон Васильович,
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені І. Я. Франка,
доцент кафедри менеджменту і підприємництва.

Провідна установа: Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, кафедра методики трудового
навчання, Міністерство освіти і науки
України, м. Вінниця.

Захист відбудеться 12 лютого 2002 р. о 14 год. 30 хв. на засіданні спеціалізованої
вченої ради К 26.053.05 в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова,
01601, Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова, 01601, Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий "8" січня 2002 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Захарченко Р. О.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність та доцільність дослідження. Зміни в суспільно-економічному житті України за останнє десятиріччя свідчать про безповоротний перехід до ринкових умов господарювання. Основною ознакою цього періоду є розвиток приватного підприємництва як основи ринкової економіки. Якщо на початку 90-х років минулого століття приватна ініціатива розглядалася лише в перспективі, то сьогодні вона набула цілком конкретних, реальних рис і стала життєво необхідною складовою суспільного життя держави.

Підготовка молоді до підприємницької діяльності у сучасних умовах стає категорією суспільно-державною, оскільки від її якості залежатиме в кінцевому результаті успіх економічних ринкових перетворень і подальше плідне функціонування вітчизняної економіки та держави в цілому. Економічний розвиток держави прямо залежить від готовності та вміння молоді і населення загалом займатися підприємницькою діяльністю.

Становлення ринкових відносин в Україні характеризується об'єктивними труднощами, зумовленими тоталітарним минулим і повним пануванням державного сектора та державним плануванням, що позначилося на суспільній свідомості. На відміну від високорозвинених країн, які мають тривалу історію становлення і розвитку ринкових відносин, перед Україною нагально стає питання переходу до ринкової економіки в максимально стислі строки. Ситуація ускладнюється тим, що більшість населення України виявилася невідповідною до різкої масової зміни усталених психологічних та економічних орієнтирів, тому важливо починати їх формування із загальноосвітньої школи.

Проголошення державного суверенітету та подальше становлення України як європейської держави, перехід до ринкових відносин в період реформування національної економіки зумовлюють необхідність нових підходів до вдосконалення економічної освіти у вищих навчальних закладах та середній загальноосвітній школі (особливо це стосується профілю трудового навчання "Основи підприємницької діяльності"), науково-методичного забезпечення навчально-виховного процесу у середній загальноосвітній школі та педагогів нової генерації з урахуванням світових тенденцій та пріоритетів розвитку освіти в Україні.

Випускник вищого педагогічного навчального закладу з відповідної спеціалізації повинен бути не тільки особисто підготовленим до життя в ринкових умовах, але й на належному рівні оволодіти методикою викладання "Основ підприємницької діяльності". Від рівня його професійної підготовки залежатиме ефективність формування готовності випускників середньої загальноосвітньої школи до життя і майбутньої професійної діяльності в ринкових умовах, а також ініціативність, компетентність, творча підприємливість та діловитість нового покоління. Отже, забезпечення ефективного функціонування ринкової економіки в сучасних умовах вимагає підготовки педагогів, здатних викладати навчальний курс "Основи

підприємницької діяльності" відповідно до сучасних вимог.

Аналіз педагогічної, психологічної та спеціальної літератури дозволяє зробити висновок про відсутність науково-методичної системи підготовки фахівців з профілю "Основи підприємницької діяльності", хоча її підґрунття закладено в працях ряду вітчизняних та зарубіжних вчених М. Бірштейн, В.Боброва, В. Дрижака, А. Казанцева, А. Ліфшица, Г. Левченка, В. Мадзігона, І. Носаченко, В. Подлесних, І. Прокопенка, В. Рибальського, І. Сасової, Л. Серової, В. Сидоренка, М. Тименка, Д. Тхоржевського, А. Ширса та ін.

Сьогодні в окремих вищих педагогічних навчальних закладах окреслюються перспективи впровадження нового змісту, методів і форм організації викладання курсу "Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності" з урахуванням регіональних особливостей, потреб ринку праці та інтересів студентів.

Аналіз чинних програм з підготовки вчителів трудового навчання за спеціалізацією "Підприємницька діяльність" свідчить, що: окремі програми є скопійованими з аналогічних програм вищих навчальних закладів економічного профілю без врахування специфіки педагогічного університету, інституту, і їх укладачі не мають спільної думки щодо того, який зміст включати до програми; розробка програм ускладнюється відсутністю науково обґрунтованих дидактичних вимог до них; зміст нині чинних програм не відповідає вимогам до сучасної економічної освіти передусім за якісним наповненням навчальним матеріалом, а також за його обсягом; зміст ряду навчальних курсів дублюється.

Здійснений аналіз навчальних програм педагогічних інститутів та університетів і практики їх впровадження підтверджує необхідність розробки науково-методичної системи для викладання нових курсів із спеціальності "Трудове навчання". Таким чином, виникають суперечності між вимогами суспільства та реальним станом справ. Головним недоліком впровадження ефективних форм і методів навчання зі спеціалізації "Підприємницька діяльність" є недостатня теоретична та експериментальна обґрунтованість, що негативно відбивається на практиці.

Серед основних напрямів вдосконалення підготовки фахівців у вищій школі можна виділити: обґрунтування теоретичних засад, оновлення змісту курсів "Правові та економічні основи підприємницької діяльності" і "Фінанси, бухгалтерський облік та діловодство в підприємницькій діяльності", "Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності" на основі фундаментальних теоретичних досліджень із спеціальності, а також суміжних наук: психології, соціології тощо; широке впровадження в навчальний процес інноваційних педагогічних технологій; створення умов для залучення студентів до активної підприємницької діяльності як у навчальному закладі (шляхом розробки та реалізації проектів), так і на виробництві з обов'язковим матеріальним заохоченням.

Виходячи з цього, нами обрано для дисертаційного дослідження тему **"Наукове обґрунтування змісту і методики викладання курсу "Соціально-психологічні аспекти**

підприємницької діяльності" (для спеціальності "Трудове навчання")".

Зв'язок теми роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова як складова загального дослідження (за напрямом "Зміст освіти, форми, методи і засоби підготовки вчителів").

Об'єкт дослідження - процес підготовки майбутніх вчителів до викладання основ підприємницької діяльності у середній загальноосвітній школі.

Предмет дослідження – зміст та методика викладання курсу "Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності" у вищих педагогічних навчальних закладах III-IV рівнів акредитації.

Мета дослідження - розробити і дидактично обґрунтувати програму і методику викладання курсу "Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності" та експериментально перевірити їх ефективність у процесі підготовки студентів за спеціалізацією "Підприємницька діяльність".

Концептуальними ідеями дослідження є положення про економічну освіту як суспільну складову розвитку суспільства з соціально-орієнтованою ринковою економікою. Економічна освіта є складовою комплексної проблеми підготовки населення до ефективної праці в ринкових умовах. Вона базується на науково обґрунтованому поєднанні професійно-педагогічної та економічної підготовки майбутнього вчителя, врахуванні специфіки, зумовленої економічною теорією, а також комплексу базових економічних знань, вмінь і навичок, теоретичної і психолого-педагогічної готовності до їх впровадження на практиці. Економічна підготовка майбутніх вчителів розглядається в трьох аспектах: теоретичному, практичному і методичному.

Неперервність економічної освіти розглядається як трирівнева система: трудова підготовка учнів загальноосвітньої школи, спрямована на оволодіння економічними знаннями і вміннями, їх професійне самовизначення, формування в них якостей, необхідних для майбутньої самостійної трудової діяльності в різних сферах виробництва та обслуговування; економічна підготовка студентів вищих педагогічних навчальних закладів (III-IV рівнів акредитації) та післядипломна освіта освітянських кадрів.

Гіпотеза дослідження полягає у припущенні, що підготовка майбутніх вчителів трудового навчання до викладання курсу "Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності" буде ефективною, якщо: в основу змісту покласти базовий мінімум теоретичних знань та практичних умінь з соціальної психології, визначений на основі всебічного аналізу чинних шкільних програм, програм економічного коледжу та економічного інституту, а також з урахуванням сучасних суспільних вимог та об'єктивних процесів в економіці; удосконалити зміст курсу "Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності"; враховувати його взаємозв'язки з іншими навчальними курсами спеціалізації "Підприємницька діяльність";

використовувати у навчальному процесі ділові ігри, конкретні ситуації та інші методи, які активізують пізнавальну діяльність студентів.

Реалізація визначеної мети та доведення гіпотези дослідження передбачали розв'язання таких **завдань**:

1. Вивчити особливості розвитку підприємницької діяльності в Україні в умовах переходу до ринкових відносин.
2. Дослідити зміст і структуру навчальних програм з менеджменту для вищих економічних навчальних закладів I-IV рівнів акредитації.
3. Проаналізувати чинні навчальні програми курсу “Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності” для підготовки майбутніх вчителів трудового навчання із спеціалізації “Підприємницька діяльність”.
4. Здійснити відбір і структурування змісту та розробити авторську навчальну програму курсу “Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності”.
5. Виявити взаємозв'язки курсу “Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності” з іншими навчальними курсами спеціалізації “Підприємницька діяльність”.
6. Розробити та експериментально перевірити методiku викладання курсу “Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності”.

Методологічну основу дослідження становлять методологічні принципи теорії наукового пізнання, концептуальні положення філософії, психології, педагогіки, соціології та інших галузей знань, в яких вироблено найважливіші принципи аналізу соціально-психологічних та педагогічних явищ, діалектичний принцип взаємозв'язку, теорія систем, теорія управління.

Теоретичну основу дослідження становлять положення і висновки щодо: закономірностей становлення і розвитку особистості (Б. Ананьєв, Л. Божович, О. Леонтєв, С. Максименко, С. Рубінштейн та ін.); діяльності та її суб'єкта (П. Гальперін, О. Киричук, Н. Тализіна, В. Татенко та ін.); особистісного та діяльнісного підходів у їх органічній єдності (А. Ананьєв, І. Бех, Л. Виготський, В. Мадзігон, О. Савченко, Г. Щукіна та ін.); методологічних основ економічної освіти й виховання (Л. Абалкін, Н. Бірюкова, Ю. Васильєв, М. Вачевський, М. Горлач, Т. Грищенко, Д. Закатнов, О. Камишанченко, Л. Кураков, А. Нісімчук, О. Падалка, В. Поляков, І. Прокопенко, О. Прутченков, І. Сасова, М. Тименко, Д. Тхоржевський, Б. Шемякін та ін.); методичних основ трудового навчання і виховання (А. Атутов, А. Вихрущ, В. Гусєв, Й. Гушулей, П. Дмитренко, А. Дьомін, Г. Левченко, О. Новіков, В. Поляков, І. Сасова, В. Сидоренко, Г. Терещук, М. Тименко, Д. Тхоржевський та ін.).

Для вирішення визначених дослідницьких завдань застосовувався комплекс таких **методів**: аналіз психолого-педагогічних та науково-методичних праць з проблеми дослідження, офіційних і нормативних документів, навчальних програм, підручників, посібників; вивчення,

аналіз й узагальнення досвіду організації підготовки вчителів трудового навчання у вищих закладах педагогічної освіти України; вивчення та порівняльний аналіз навчально-програмної документації; педагогічне спостереження, анкетування, інтерв'ювання, групові та індивідуальні бесіди, педагогічний експеримент та математична обробка його результатів.

Дослідження здійснювалося у три етапи:

На першому етапі (1997-1998 рр.) вивчалися документи та література з проблем національних особливостей переходу економіки до ринкових відносин та об'єктивних труднощів, пов'язаних з цим процесом; здійснювався аналіз філософської, соціологічної, економічної, психологічної, педагогічної літератури; визначались методи педагогічних досліджень; розроблявся перший варіант програми курсу "Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності" для студентів IV курсу, які навчаються за спеціальністю "Трудове навчання". Проведена підготовча робота дозволила уточнити тему та конкретизувати завдання дослідження, а також підготувати необхідні матеріали для дослідно-експериментальної роботи.

Другий етап (1998-1999 рр.) - початок дослідно-експериментальної роботи в педагогічних університетах та інститутах з метою перевірки доступності та уточнення змісту навчальної програми. На основі отриманих результатів і зроблених висновків було доопрацьовано програму курсу, розроблено її остаточний варіант. На цьому етапі вивчався стан практичної роботи у вищих педагогічних навчальних закладах України, оскільки на цей час з'явилися новітні фундаментальні дослідження з питань ринкової економіки, аналізу проблем вітчизняної економіки перехідного періоду, основ менеджменту, маркетингу, підприємницької діяльності в сучасних умовах. розроблено методика викладання курсу "Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності"; здійснювалася експериментальна перевірка ефективності запропонованої програми і методики.

Третій етап (1999-2001рр.) - продовження експерименту з метою перевірки доступності та ефективності змісту пропонованого навчального матеріалу за авторським варіантом програми курсу, експериментальна перевірка ефективності розробленої методики (застосуванні методу конкретних ситуацій та методу ділових ігор) при впровадженні в навчальний процес. На цьому етапі проаналізовано, оброблено й узагальнено основні результати дослідження, сформульовано висновки, оформлено рукопис дисертаційної роботи.

Наукова новизна роботи полягає в тому, що вперше теоретично обґрунтовано та розроблено авторську програму курсу "Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності" для майбутніх вчителів трудового навчання (спеціалізація "Підприємницька діяльність"), розроблено методика викладання курсу "Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності"; подальшого розвитку набули положення щодо використання методу конкретних ситуацій та методу ділових ігор.

Практичне значення роботи полягає в розробці та впровадженні програми і методики викладання курсу "Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності" для студентів

IV курсу вищих педагогічних навчальних закладів III-IV рівня акредитації в межах спеціалізації "Підприємницька діяльність".

Результати дисертаційного дослідження можуть бути використані у вищих педагогічних навчальних закладах III-IV рівнів акредитації, у професійно-технічних навчальних закладах, центрах професійного навчання незайнятого населення та інститутах післядипломної педагогічної освіти.

Результати дослідження **впроваджено** у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова (довідка № 04-10/1101 від 02.10.01 р.) та Бердянському педагогічному інституті імені П. Д. Осипенко (довідка № 57/268 – 08 від 08.06.2000 р.) на індустріально-педагогічному та індустріально-економічному факультетах.

Особистий внесок автора полягає у теоретичному обґрунтуванні основних ідей і положень досліджуваної проблеми; розробці програми та методики викладання курсу "Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності"; організації дослідно-експериментальної роботи; консультуванні та підготовці методичних матеріалів для викладачів, які брали участь в експерименті.

Вірогідність результатів дослідження забезпечувалася: методологічною і теоретичною обґрунтованістю його вихідних позицій; багатограним аналізом соціально-економічних і психолого-педагогічних явищ; застосуванням комплексу взаємопов'язаних методів відповідно до мети, гіпотези та завдань дослідження; експериментальною перевіркою авторської програми і методики; поєднанням кількісного та якісного аналізу; репрезентативністю вибірки і статистичною значущістю отриманих даних; коректністю їх статистичної обробки.

Апробація результатів дослідження здійснювалася на: Міжнародній науково-теоретичній конференції до 80-річниці НПУ імені М. П. Драгоманова (2000); Всеукраїнській науково-практичній конференції "Трудова і професійна підготовка учнів в умовах дванадцятирічного навчання" в Чернігівському державному педагогічному університеті ім.Т.Г.Шевченка (2001); звітних наукових конференціях професорсько-викладацького складу та засіданнях кафедри трудового навчання та креслення НПУ імені М. П. Драгоманова.

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки дослідження відображено у 6 одноосібних публікаціях, з них 5 - у фахових наукових виданнях.

Структура дисертації. Результати дослідження оформлені у вигляді дисертації, яка складається з вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (148), додатків (22 на 43 сторінках). Повний обсяг дисертаційної роботи 233 сторінки, з яких основний текст – 176 сторінок. Робота включає 9 таблиць на 12 сторінках, 2 діаграми на 2 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету дослідження, сформульовано гіпотезу і основні завдання, викладено методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення роботи, схарактеризовано вірогідність, апробацію, а також впровадження результатів наукового пошуку.

У першому розділі - "Наукове обґрунтування змісту навчального курсу "Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності" – викладено результати вивчення стану підприємницької діяльності в Україні в умовах переходу до ринкових відносин, а також економічної освіти в загальноосвітніх школах та вищих педагогічних навчальних закладах, проаналізовано зміст і структуру чинних навчальних програм курсу "Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності", науково обґрунтовано зміст навчального курсу "Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності".

Аналіз стану підприємницької діяльності в Україні в умовах переходу до ринкових відносин показав, що радикальні перетворення не торкнулися усіх сфер життя і діяльності населення, в тому числі і суспільної свідомості. Вони перманентно ставлять все нові і нові вимоги перед усіма державними інституціями загалом і перед закладами освіти зокрема. Передусім це стосується економічної освіти як однієї з основних складових готовності населення до життя і діяльності в ринкових умовах.

У цьому аспекті підготовка майбутніх педагогів до викладання "Основ підприємницької діяльності" в середній загальноосвітній школі набуває характеру важливої суспільно-політичної проблеми. Саме від професійної готовності фахівців до формування у підростаючого покоління ініціативності, підприємливості, готовності сприймання і розуміння ринкових умов значною мірою залежить успіх і незворотність економічних перетворень у державі та зменшення кількості незайнятого населення.

Сьогодні перед педагогічною освітою стоять завдання як наукового, так і організаційно-методичного характеру. Насамперед важливо забезпечити необхідну якісну змістову та методичну базу економічної підготовки студентів, науково обґрунтувати доцільність і забезпечити методичну ефективність викладання економічних дисциплін, спрямованих на виховання економічно освіченої, творчої, підприємливої особистості випускника вищого педагогічного навчального закладу. Саме вдосконаленню змісту економічної освіти майбутніх вчителів трудового навчання (спеціалізація "Підприємницька діяльність") належить вагома роль у цьому складному процесі.

Економічна підготовка студентів, а відтак і школярів, повинна забезпечити здатність у них чутливо реагувати на зміни в економіці, вимоги суспільства, бути націленими на перспективу, вчитися і навчати пристосовуватися до політико-економічних і суспільно-культурних трансформацій у суспільстві. Вона має спрямовуватися на те, щоб випускник педагогічного інституту, університету був підготовленим до майбутньої педагогічної

діяльності, міг впливати на професійний вибір учнів, їх підготовку до самостійної трудової діяльності, адаптацію до соціально-економічних умов, яким притаманні динамічні зміни.

Одним із важливих напрямів цієї діяльності є вдосконалення змісту та методики викладання курсу "Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності" та інших навчальних курсів спеціалізації "Підприємницька діяльність".

Узагальнення результатів вивчення досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених, спеціальної, наукової, методичної літератури, а також передового досвіду з проблеми дисертаційного дослідження дозволило дійти висновку, що підготовка педагогів нової генерації є одним із головних, пріоритетних і дієвих засобів формування творчої, ділової та підприємливої, прагматичної особистості, здатної ефективно працювати в нових економічних умовах.

З метою виявлення досвіду прогресивних ідей підготовки фахівців з менеджменту здійснено багатовекторний аналіз знань і вмінь з соціальної психології, які здобувають бакалаври в економічному інституті, молодші спеціалісти - в економічному коледжі, а також учні середньої загальноосвітньої школи.

Як показало вивчення, більш ґрунтовними знаннями з цього профілю оволодівають бакалаври в економічному інституті у процесі вивчення двох курсів - "Основи менеджменту" та "Менеджмент підприємства", а в економічному коледжі - при вивченні курсу "Менеджмент". У загальноосвітній школі - в межах програми "Елементи менеджменту, маркетингу та бухгалтерського обліку" (автор – Н. Романова), "Основи підприємницької діяльності" (автори – М. Тименко, Г. Левченко, О. Саянова та ін.), "Основи підприємницької діяльності" (автор – В. Дрижак). На основі аналізу цих програм зроблено висновок, що вчитель трудового навчання, з одного боку, виступає у навчальному процесі як управлінець, оскільки керує навчально-виробничим колективом, а з іншого – як підприємець, оскільки має володіти певним рівнем підприємницької майстерності і повинен вміти належно виконувати відповідні функції.

У розділі доведено, що навчальна програма курсу "Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності" повинна враховувати ті знання, вміння і навички, якими оволодівають учні під час навчання в школі та молодші спеціалісти під час навчання в економічному коледжі. В той же час вони не можуть відповідати тим знанням, котрими оволодівають бакалаври під час навчання у вищому економічному навчальному закладі III-IV рівня акредитації.

Результати викладеного вище аналізу дозволили зробити висновок, що для виконання своїх професійно-педагогічних функцій майбутній вчитель трудового навчання має оволодіти такими вміннями і навичками:

- аналізу проблем управління різними видами підприємств та їх об'єднань, функціонального управління підприємствами, а також особливостей проектування організаційних структур підприємств різних типів;

- дослідження структури колективу, соціально-психологічного клімату;
- розподілу праці, організації робочих місць, аналізу процесу роботи;
- ефективного ділового спілкування з урахуванням психологічних особливостей партнерів;
- управлінського впливу на конфлікти;
- розпорядчої діяльності, делегування та інструктування;
- оцінювання виконання та дисциплінарного впливу;
- організації основних видів управлінської діяльності;
- аналізу ефективності управління, оцінки факторів ризику;
- подолання опору інноваціям.

Для оволодіння такими вміннями студент повинен знати:

- способи формування підприємницького колективу;
- особливості формальних та неформальних груп у колективі;
- структуру та динамічну характеристику групи;
- методи підвищення ефективності групи;
- психологічні і педагогічні знання з проблеми лідерства;
- стилі керівництва;
- риси, притаманні оптимальному керівникові;
- особливості спілкування між керівником і підлеглими, особливості стосунків між партнерами і конкурентами;
- види ділових бесід і особливості проведення кожної з них;
- порядок ведення телефонних переговорів;
- методи прийняття індивідуальних та колективних рішень;
- принципи управління різними видами конфліктних ситуацій та методи їх запобігання;
- особливості проведення організаційних змін, управління організаційними змінами;
- методи запобігання стресам, управління стресовими ситуаціями;
- сутність юридичної та соціальної відповідальності;
- роль та значення етичної поведінки, заходи щодо забезпечення етичної поведінки, причини неетичної діяльності;
- методи дисциплінарного впливу, заохочення і стягнення.

Запропонований вище перелік знань і вмінь враховує об'єм знань, які повинен здобути молодший спеціаліст економічного коледжу та учень загальноосвітньої школи, і частково окреслює межі того, що передбачається при підготовці бакалавра вищого економічного навчального закладу III-IV рівня акредитації.

На основі здійсненого аналізу змісту чинної програми курсу "Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності" виявлено його невідповідність тому об'єму знань і вмінь, який є обов'язковим для засвоєння студентами. Отже, зміст цієї програми потребує

вдосконалення. Такий висновок підтвердився і результатами опитування студентів Бердянського педагогічного інституту імені П. Д. Осипенко та НПУ імені М. П. Драгоманова, які навчаються за спеціальністю “Трудове навчання” (спеціалізація “Підприємницька діяльність”).

На етапі констатуючого експерименту проводилися три комплексні контрольні роботи, які підтвердили наш висновок, що викладання курсу “Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності” здійснюється не на належному рівні.

З 2000 року кількість годин, передбачених на вивчення курсу "Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності", було збільшено з 36 (18 годин лекційних, 18 годин практичних занять) до 72 (36 годин лекційних, 36 годин практичних занять). З урахуванням цього в ході формуючого експерименту було запропоновано нову структуру курсу, оновлено його зміст. Нова програма охоплює 17 тем (попередня - 9). Розділи і теми авторської програми курсу "Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності" експериментально перевірялися на доступність. Контрольні роботи та завдання, зрізи знань після експериментальної перевірки нової програми курсу доводять ефективність оволодіння студентами теоретичним матеріалом з основних тем курсу та розуміння ними основних понять і явищ. Результати контрольних робіт показали, що 2 теми програми (“Модель сучасного керівника” і “Дисциплінарний вплив”) засвоєні студентами на високому рівні, на середньому і достатньому рівнях –

9 тем (“Підприємець як соціально-психологічне явище. Особистість у трудовому підприємницькому колективі”, “Модель сучасного підприємця”, “Трудовий колектив: різновиди, динаміка”, “Згуртованість колективу”, “Формальні та неформальні групи”, “Стосунки керівника з підлеглими”, “Розпорядча діяльність”, “Керівництво та лідерство”, “Ділові взаємини у підприємстві”, “Імідж керівника”). Що ж стосується тем “Культура та мистецтво управління”, “Теорія прийняття управлінських рішень”, “Управління інноваціями”, “Управління конфліктами та стресами” і “Соціальна відповідальність та етика у підприємстві”, то ними студенти оволоділи на низькому рівні (коефіцієнт засвоєння від 41% до 47,8%).

Таким чином, запропонована нами програма курсу “Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності” є досконалішою та відповідно ефективнішою від чинних. Поряд з цим зазначимо, що недоліки, виявлені у процесі експерименту, свідчать про те, що вона також потребує подальшого вдосконалення з урахуванням змін на ринку праці.

Нами було запропоновано збільшити обсяг навчальних годин для теми “Культура та мистецтво управління” з 2-х до 4-х годин практичних занять. Протягом двох лекційних годин студенти оволодівають теоретичним матеріалом у достатньому обсязі. Але його засвоєння на середньому та достатньому рівнях потребує застосування під час практичних занять активних методів (ділові ігри, розв’язання конкретних ситуацій).

Те ж стосується і теми “Теорія прийняття управлінських рішень” (2 год. лекцій, 2 год. практичних занять). Збільшення обсягу практичних занять з 2-х до 4-х годин дасть можливість застосовувати активні ігрові методи навчання, що сприятиме кращому засвоєнню студентами навчального матеріалу.

Тема “Управління інноваціями” (2 год. лекц., 2 год. практ. занять) є складною. Її зміст вимагає врахування особливостей у розвитку сучасних інноваційних процесів. У зв’язку з цим доцільно було б збільшити обсяг лекційного навантаження з 2-х до 4-х годин.

Знання з теми “Управління конфліктами та стресами” (4 год. лекцій, 4 год. практичних занять) слабо засвоюються студентами внаслідок недостатнього оволодіння навчальним матеріалом з психологічних дисциплін. На наш погляд, цю тему доцільно розділити на дві: “Управління стресами” і “Управління конфліктами”. Це дозволить викладачеві і студентам зосередитися на поглибленому вивченні основних проблем керування стресами як психологічним явищем і управлінні конфліктами як практичним виробничим виявом стресів у процесі підприємницької діяльності.

Тема “Соціальна відповідальність та етика у підприємстві” (2 год. лекц., 2 год. практ. занять) також є складною для сприйняття студентами, оскільки її зміст тісно пов’язаний із соціально-економічною практикою і залежить від непростих, неоднозначних проблем суспільного характеру. На нашу думку, теоретичне обґрунтування змісту цієї теми вимагає 4-х годин лекцій, під час яких доцільно розглянути важливі питання взаємостосунків підприємця чи підприємницького колективу і суспільства та держави в цілому.

Таким чином, можна констатувати, що виявлені в процесі експериментальної роботи несуттєві недоліки ми усунули викладеним вище шляхом.

Після вдосконалення авторської програми курсу “Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності” та її повторної експериментальної перевірки коефіцієнт засвоєння знань з теми “Культура та мистецтво управління” становить 75,4%, теми “Управління інноваціями” – 79,4 %, теми “Управління конфліктами” – 82%, теми “Управління стресами” – 71,6%, теми “Соціальна відповідальність та етика у підприємстві” – 67,3%.

У **другому розділі** - "Методичні основи викладання курсу "Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності" - розкрито взаємозв'язки курсу "Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності" з іншими навчальними курсами спеціалізації ("Правові та економічні основи підприємницької діяльності", "Фінанси, бухгалтерський облік та діловодство в підприємницькій діяльності"), висвітлено розроблену нами методику викладання запропонованого курсу (метод конкретних ситуацій та застосування методу ділових ігор), а також представлено математичну обробку результатів дослідження.

У розділі доведено, що зміст авторської експериментальної програми тісно пов’язаний з іншими дисциплінами курсу. Викладено результати аналізу взаємозв'язків трьох основних дисциплін спеціалізації "Основи підприємницької діяльності" згідно з послідовністю їх

вивчення. Вважаємо, що така послідовність вивчення є дидактично обґрунтованою. Вона забезпечує послідовне навчальне навантаження студентів шляхом збільшення його обсягу та поглиблення. Спочатку студенти знайомляться з правовими та економічними основами підприємницької діяльності, згодом - із соціально-психологічним її аспектом, і нарешті вони оволодівають особливостями і специфікою підприємницької діяльності, як от: фінансами, бухгалтерським обліком та діловодством, вчать розуміти тонкощі професії.

Водночас зазначимо, що такий поділ є дещо умовним. Якщо навчальні дисципліни "Правові та економічні основи підприємницької діяльності" та "Фінанси, бухгалтерський облік та діловодство в підприємницькій діяльності" за змістом є економічними, обов'язковими для вивчення у закладах освіти економічного профілю різних рівнів акредитації та в педагогічних університетах й інститутах (для студентів, що навчаються за спеціальністю "Трудове навчання", спеціалізація "Підприємницька діяльність"), то курс "Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності" є специфічним і актуальним саме для педагогічної освіти. Він розкриває особистісно психологічний аспект підприємництва і підприємця як соціального явища, його зміст тісно пов'язаний з такими навчальними дисциплінами як "Правові та економічні основи підприємницької діяльності" та "Фінанси, бухгалтерський облік та діловодство в підприємницькій діяльності". Оволодіння основними положеннями курсу "Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності" сприяє поліпшенню якості підготовки майбутніх вчителів трудового навчання, основні правові та економічні поняття при цьому набувають в їх уяві реального, соціально-індивідуального, психологічно-практичного втілення. Завдяки цьому регулюються міжособистісні стосунки, стосунки підприємця з соціальними партнерами і конкурентами, з фіскальними та банківськими установами, а також стосунки у підприємницькому колективі тощо.

У розділі викладено результати порівняльного аналізу змісту курсів "Правові та економічні основи підприємницької діяльності" і "Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності". Виявлено, що питання управлінської діяльності, взаємодії в підприємницькому колективі, теорії прийняття управлінських рішень, контролю за їх виконанням, дисциплінарного впливу, якісних характеристик підприємця і керівника у викладанні обох курсів розглядаються досить детально, повторюються і взаємодоповнюють одне одного в специфічних деталях.

Доведено доцільність скорочення обсягу годинного, змістового і тематичного навантаження курсу "Правові та економічні основи підприємницької діяльності". Адже зміст багатьох тем, пов'язаних з власне соціально-психологічними аспектами, детально викладено в курсі "Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності". Такий підхід унеможливить дублювання навчального матеріалу.

На нашу думку, слід збільшити обсяг годин на вивчення курсу "Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності". Це дасть змогу раціональніше використовувати навчальне

навантаження, зосередитися на поглибленому вивченні соціально-психологічних аспектів підприємницької діяльності. В результаті цього будуть створені умови для того, щоб в курсі “Правові та економічні основи підприємницької діяльності” зосередити основну увагу на вивченні базових організаційно-правових та організаційно-економічних засад підприємницької діяльності.

Взаємозв'язок освіти та ринкової економіки об'єктивно зумовлює необхідність удосконалення системи викладання навчальних дисциплін. Особливе місце в ньому посідають ігрові методи.

З урахуванням результатів експериментальної роботи при викладанні курсу "Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності" запропоновано впроваджувати такі методи навчання як метод конкретних ситуацій та метод ділових ігор.

У розділі показано, що запропонована методика спрямована на допомогу студентам в оволодінні вміннями аналізувати обставини і відстоювати свої погляди на ситуацію. Це сприятиме формуванню у них вміння орієнтуватися у конкретних економічних умовах.

Метою навчання з використанням методу конкретних ситуацій є моделювання практичної господарської ситуації, яка гіпотетично може виникнути в тій чи іншій установі, організації чи на підприємстві.

Аналіз науково-педагогічної та методичної літератури (А. Казанцев, В. Подлесних, Л. Серова, В. Платов, А. Ширс, В. Матірко та ін.) показав, що метод конкретних ситуацій створює відповідні умови для розкриття студентам всієї багатоплановості підприємницької діяльності, розмаїття організаційних ситуацій і господарських проблем. Використання цього методу сприяє систематизації знань у процесі навчання і залученню актуального фактичного матеріалу для застосування на практиці. Він дозволяє вдосконалювати вміння студентів аналізувати проблему, здобувати комунікативні навички і приймати рішення.

У процесі наукового пошуку було розроблено ряд конкретних ситуацій та комплексних ділових ігор, які застосовувалися під час експериментального викладання курсу “Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності”.

На основі аналізу психолого-педагогічної, методичної літератури та експериментальних даних зроблено висновок, що метод ділових ігор є одним з найефективніших при вивченні курсу “Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності”. Його творче використання сприяє підвищенню рівня фахової підготовки майбутніх вчителів трудового навчання, оскільки якісною ознакою ділової гри є наявність умовного змодельованого об'єкту, імітація відтворення управлінської діяльності, встановлення ієрархічних зв'язків по горизонталі і вертикалі, котрі повторюють реальні зв'язки на виробництві; багаторівневість ланцюжка рішень, логіка взаємозв'язків, врахування факторів часу, котрий збігається з реальним; вироблення системи оцінювання ігрових груп як одного із стимулів активності учасників ділової гри, а також ініціювання змагального духу між групами. Викладені вище чинники в сукупності роблять

ділову гру повноцінною і ефективною.

У розділі показано, що в педагогічній, психологічній та іншій літературі ще не обґрунтовано єдиних підходів до визначення та класифікації методу ділових ігор (В. Платов, Я.Бельчиков, М.Бірштейн, А.Ліфшиц, В.Галушко, А. Казанцев та ін.). Здійснений нами аналіз дозволив виявити особливості, властиві методу ділових ігор:

- максимальне наближення процесу навчання до практичної діяльності, що сприяє професійному росту майбутніх педагогів;

- ділові ігри є як імітаційним, так і діловим методом. У процесі його використання всі учасники гри не тільки виконують роль суб'єкта господарської діяльності, але й приймають управлінські рішення, здебільшого в конфліктних ситуаціях;

- синкретичність методу ділових ігор визначається перш за все його колективним характером, коли переважає відмова від традиційного індивідуального підходу, коли знання, отримані під час лекційних занять, трансформуються в практичні навички, причому рішення приймаються колективно кожною групою учасників за умови відстоювання своєї позиції та водночас критичного аналізу рішення інших груп;

- посилення емоційного настрою в учасників гри, оскільки емоційна напруженість лише інтенсифікує й активізує процес навчання. Це відрізняє метод ділових ігор від традиційних пасивних методів навчання;

- метод ділових ігор дозволяє активніше оволодівати навчальним матеріалом (за нашими даними, під час лекції засвоюється біля 20% матеріалу, а при застосуванні методу ділових ігор - до 90%);

- широке впровадження методу ділових ігор дозволяє значно скоротити навчальне навантаження, що не впливає на зниження рівня оволодіння змістом цих дисциплін студентами та учнями;

- ділова гра створює ділову обстановку, змушує її учасників бути активнішими, а навчальний процес робить захоплюючим і творчим.

Другий розділ завершується викладом узагальнених результатів експерименту з формування у студентів вмінь аналізувати обставини, аргументувати і відстоювати свою точку зору в певній ситуації за допомогою ігрових методів навчання (конкретні ситуації, ділові ігри).

На завершальному етапі формуючого експерименту нами було здійснено перевірку ефективності запропонованої методики (застосування методу конкретних ситуацій та методу ділових ігор) викладання курсу "Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності".

Студенти були поділені на контрольні та експериментальні групи. Контрольні та експериментальні групи комплектувалися з урахуванням рівня базових знань студентів, щоб рівень загальної підготовки в групах був приблизно однаковим. Викладання курсу "Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності" здійснювалося в контрольних групах за традиційною методикою, в експериментальних групах - із застосуванням конкретних

ситуацій та ділових ігор. Заняття в групах проводилися відповідно до розробленої нами програми.

Згідно з програмою і методикою експерименту проведено 3 комплексні контрольні роботи, за результатами яких був зроблений порівняльний аналіз оволодіння знаннями студентами експериментальних та контрольних груп з курсу "Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності". Студентам пропонувалося п'ять питань, на кожне з яких можна було дати стислу чи повну обґрунтовану відповідь. Оцінювання контрольних робіт проводилося на основі порівняння глибини і об'єму знань: 5 балів - відповідь повна, обґрунтована; 4 бали - відповідь правильна, але неповна, без обґрунтування; 3 бали - частково правильна, без обґрунтування; 2 бали - помилкова; 1 бал – відповідь відсутня.

Таблиця 1

Результати виконання студентами контрольних робіт

№ к.р.	Група	К-сть студ.	Оцінки								Середній бал
			5	%	4	%	3	%	2	%	
1	К	26	5	19,23	7	26,92	13	50	1	3,85	3,62
	Е	26	8	30,77	16	61,54	2	7,69	0	0	4,23
2	К	26	6	23,08	12	46,15	8	30,77	0	0	3,92
	Е	26	10	38,46	15	57,69	1	3,85	0	0	4,35
3	К	26	3	11,54	10	38,46	12	46,15	1	3,85	3,58
	Е	26	8	30,77	17	65,38	1	3,85	0	0	4,27

Результати контрольних робіт, відображені у таблиці, свідчать про те, що частка відмінних і добрих оцінок в експериментальних групах є більшою, ніж у контрольних.

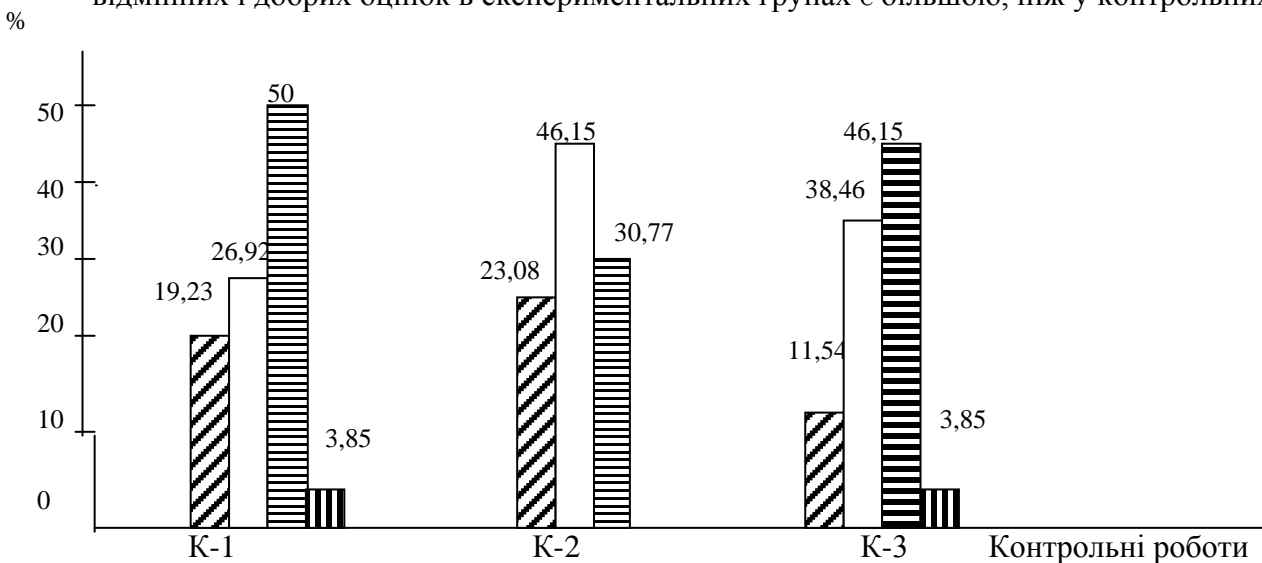

Рис. 1.1. Динаміка засвоєння знань студентами контрольних груп (у % до загальної кількості):

де - "відмінно";
 - "добре";
 - "задовільно";
 - "незадовільно";

К-1, К-2, К-3 - номери контрольних робіт.

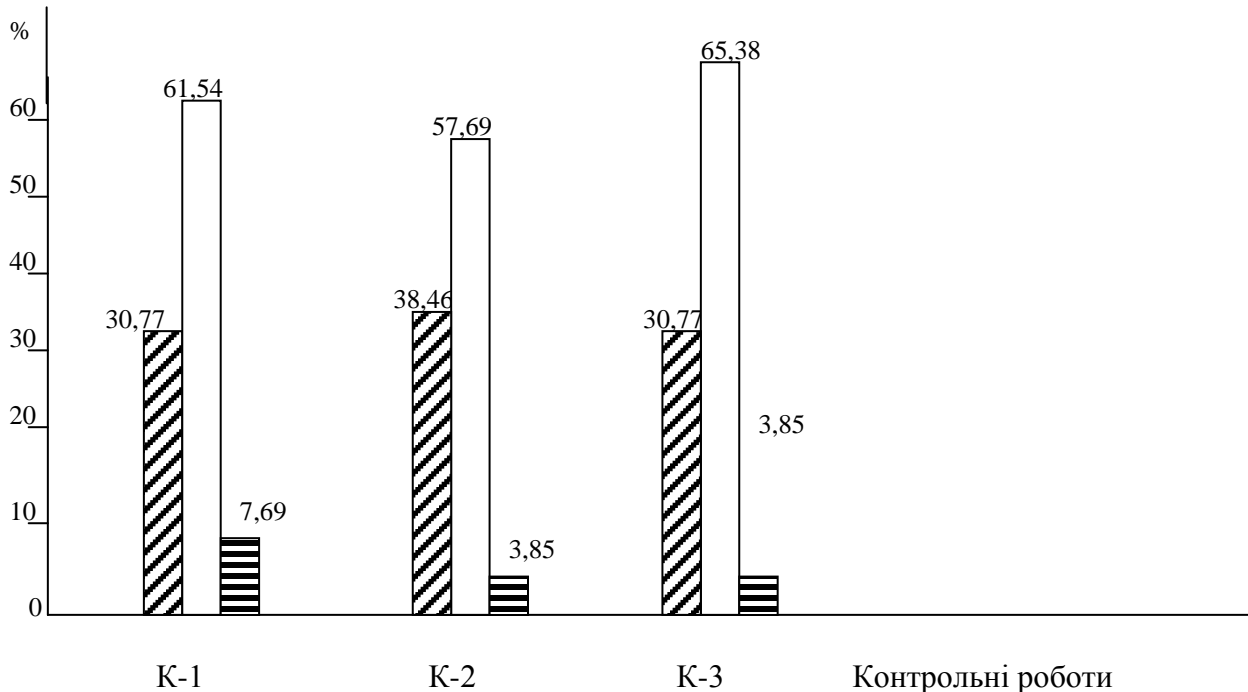

Рис. 1.2. Динаміка засвоєння знань студентами експериментальних груп (у % до загальної кількості):

де - "відмінно";
 - "добре";
 - "задовільно";
 - "незадовільно";

К-1, К-2, К-3 - номери контрольних робіт.

Аналіз експериментальних даних, узагальнених на діаграмах (рис.1.1 та рис. 1.2), дозволяє стверджувати, що завдяки впровадженню запропонованої методики викладання курсу "Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності" рівень знань у студентів експериментальних груп вищий, ніж у студентів контрольних груп.

Математична обробка результатів експерименту підтвердила, що суттєві відмінності, виявлені за результатами виконання робіт студентами контрольних й експериментальних груп, зумовлюються теоретично обґрунтованою і розробленою нами методикою викладання курсу "Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності".

ВИСНОВКИ

У дисертації викладено теоретичне обґрунтування змісту і запропоновано нові підходи до

викладання курсу “Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності” на індустріально-педагогічних та індустріально-економічних факультетах вищих педагогічних навчальних закладів (спеціалізація “Підприємницька діяльність”).

1. Вивчення особливостей розвитку підприємницької діяльності в Україні в сучасних умовах переходу до ринкових відносин дало змогу зробити висновок про те, що підготовка майбутніх вчителів трудового навчання (спеціалізація “Підприємницька діяльність”) з курсу “Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності” у вищих педагогічних навчальних закладах III-IV рівнів акредитації є однією з важливих сучасних тенденцій.
2. Фундаменталізація педагогічної освіти, гармонізація в ній науково-предметних, методологічних, дидактичних і психологічних знань зумовила перехід до 12-річної середньої загальноосвітньої школи, що потребує пошуку нових підходів до підготовки майбутнього вчителя трудового навчання. Відбір і структурування змісту навчального матеріалу з курсу “Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності” в умовах ринкової економіки здійснено на основі врахування базового мінімуму теоретичних знань і практичних умінь з теорії управлінської діяльності, знань з основ комунікації, соціально-психологічних аспектів формування та діяльності підприємницького колективу.
3. З урахуванням результатів узагальненого порівняльного аналізу чинних навчальних програм загальноосвітньої школи та програм вищих економічних навчальних закладів I-IV рівнів акредитації, а також нових вимог до змісту навчання визначено об’єм знань і вмінь з соціальної психології, якими мають оволодіти майбутні вчителі трудового навчання, що дало змогу розробити навчальну програму курсу “Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності”.
4. На основі положень і висновків, обґрунтованих за результатами формуючого експерименту, запропоновано програму курсу “Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності” для майбутніх вчителів трудового навчання (спеціалізація “Підприємницька діяльність”) вищих педагогічних навчальних закладів III-IV рівнів акредитації. Програма розрахована на 80 годин (співвідношення теоретичного і практичного компонентів становить 40 : 40), включає тематику і зміст лекційних занять, а також тематику практичних занять. Підготовка майбутніх вчителів трудового навчання з цього курсу (спеціалізація “Підприємницька діяльність”) спирається на ряд принципових положень, зокрема організацію навчальної діяльності у вищій педагогічній школі, враховуючи не тільки суспільне замовлення, а й здібності, професійні інтереси студента. При цьому набуває важливого значення врахування вимог до особистості майбутнього викладача, який повинен досконало володіти основами соціально-психологічних знань, а також формування його економічної культури. Ефективність запропонованої програми курсу “Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності” підтверджено

експериментальною перевіркою.

5. Доведено, що підготовку фахівців з соціально-психологічних аспектів підприємницької діяльності доцільно здійснювати в дидактичному взаємозв'язку з іншими навчальними курсами спеціалізації "Підприємницька діяльність" ("Правові та економічні основи підприємницької діяльності" і "Фінанси, бухгалтерський облік та діловодство в підприємницькій діяльності").
6. Авторська методика використання ділових ігор та розв'язання конкретних ситуацій у процесі викладання курсу "Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності" сприяє: активізації навчального процесу; розвитку мотивації до підприємницької діяльності; розвитку здібностей та інтелектуальних вмінь; готовності до практичної діяльності; ефективності використання отриманих знань. Результати впровадження експериментальної методики показали, що вона сприяє глибшому, якіснішому і швидшому засвоєнню тем, понять і явищ, а також формуванню комунікативних здібностей, вміння об'єктивно проаналізувати ситуацію і прийняти правильне рішення, організувати роботу підприємницького колективу.

Здійснене дослідження дало змогу сформулювати ряд постановочних питань і пропозицій, зокрема: оновлення змісту підготовки майбутніх вчителів трудового навчання (спеціалізація "Підприємницька діяльність"); створення науково обґрунтованої навчально-програмної документації та систем науково-інформаційного і методичного забезпечення закладів освіти з напрямку "Трудова підготовка" відповідно до Концепції 12-річної середньої загальноосвітньої школи.

Подальших досліджень потребують такі проблеми: дидактичні засади відбору і структурування змісту навчальних курсів "Правові та економічні основи підприємницької діяльності", "Фінанси, бухгалтерський облік та діловодство в підприємницькій діяльності"; організаційно-педагогічні умови взаємодії педуніверситетів та соціальних партнерів і замовників кадрів у підготовці майбутніх вчителів трудового навчання.

Матеріали дисертаційного дослідження висвітлені в таких публікаціях:

1. **Козачок Л. Г.** Проблеми переходу до ринкових відносин в Україні // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2000. - №4 (19). - С. 41-44.
2. **Козачок Л. Г.** Наукове обґрунтування змісту курсу "Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності" // Наукові записки: Збірник наукових статей національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. - Ювілейний випуск / Укл. П. В. Дмитренко, О. Л. Макаренко. - К.: НАУ. - 2000. - Ч.2. - С. 111-113.
3. **Козачок Л. Г.** Визначення методу ділових ігор // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. - Серія: Педагогіка. - 2001. - № 4. - С. 121-124.
4. **Козачок Л. Г.** Економічна освіта в Україні і формування національної моделі управління //

Проблеми трудової і професійної підготовки: Наук.-метод. зб. - Слов'янськ: "Печатный двор". - 2001. - Вип. 4. - С. 98-102.

5. **Козачок Л. Г.** Розгляд конкретних ситуацій при вивченні курсу "Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності" // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. - Серія: Педагогічні науки. – Чернігів. - 2001. - С. 68-72.
6. **Козачок Л. Г.** До питання про підготовку вчителів трудового навчання за спеціалізацією "Підприємницька діяльність" // Психолого-педагогічні проблеми підготовки вчительських кадрів в умовах трансформації суспільства: Матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 18-19 жовтня 2000 р. / Укл. П.В. Дмитренко, О. Л. Макаренко. - К.: НПУ імені М.П.Драгоманова. - 2000. - Ч.2. - С. 73-75.

Козачок Л. Г. Наукове обґрунтування змісту та методики викладання курсу "Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності" (спеціальність "Трудове навчання"). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук із спеціальності 13.00.02 – теорія та методика трудового навчання. - Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, 2002.

Дисертаційне дослідження присвячене вдосконаленню змісту та методики викладання курсу "Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності" (для спеціальності "Трудове навчання").

Теоретично обґрунтовано підходи до відбору і структурування змісту навчального матеріалу з курсу "Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності", якими мають оволодіти майбутні педагоги (спеціальність "Трудове навчання", спеціалізація – "Підприємницька діяльність"). Доведено невідповідність чинної програми курсу "Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності" вимогам до підготовки студентів з даного курсу та розроблено авторську програму з урахуванням соціально-економічних потреб.

Теоретично та експериментально обґрунтовано методику викладання курсу "Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності" на основі принципів дидактики з урахуванням взаємозв'язку з іншими курсами спеціалізації "Підприємницька діяльність" – "Правові та економічні основи підприємницької діяльності", "Фінанси, бухгалтерський облік та діловодство в підприємницькій діяльності". Запропоновано методику використання активних методів навчання при викладанні курсу "Соціально-психологічні аспекти підприємницької діяльності".

Ключові слова: зміст навчання, підприємницька діяльність, управлінська діяльність,

взаємозв'язок курсів, конкретні ситуації, ділові ігри.

Козачок Л. Г. Научное обоснование содержания и методики преподавания курса “Социально-психологические аспекты предпринимательской деятельности” (специальность “Трудовое обучение”). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 – теория и методика трудового обучения. - Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова, Киев, 2002.

Диссертационное исследование посвящено содержанию и методике преподавания курса “Социально-психологические аспекты предпринимательской деятельности” в вузе при подготовке учителей труда (специализация “Предпринимательская деятельность”).

В диссертационной работе рассматриваются возможности совершенствования преподавания курса “Социально-психологические аспекты предпринимательской деятельности” в вузе студентам, которые обучаются по специальности “Трудовое обучение” (специализация “Предпринимательская деятельность”), с точки зрения подготовки специалистов, способных поднять уровень обучения школьников по соответствующему профилю к уровню современных требований, поскольку от профессиональной пригодности выпускника педвуза по соответствующей специализации зависит степень готовности выпускников средней общеобразовательной школы к жизни и деятельности в рыночных условиях.

В ходе исследования был проанализирован объем знаний и умений, которыми овладевают бакалавры в экономическом институте, младшие специалисты в экономических колледжах и ученики общеобразовательной школы. Выявлено, что учитель трудового обучения, с одной стороны, выступает как управленец, поскольку руководит учебно-производственным коллективом, а с другой – должен обладать определенным уровнем предпринимательского мастерства.

Доказано, что подготовка студента педвуза по курсу “Социально-психологические аспекты предпринимательской деятельности”, должна учитывать те знания, умения и навыки, которыми должны овладеть ученики в процессе обучения в школе и младшие специалисты в процессе обучения в экономическом колледже, и частично учитывать те знания, которые получают бакалавры в экономическом вузе.

В ходе работы был сделан анализ содержания программы курса “Социально-психологические аспекты предпринимательской деятельности”, по которым обучаются студенты педагогического института (по специальности “Трудовое обучение”, специализация “Предпринимательская деятельность”). С учетом полученных результатов были сделаны выводы: 1) студентам необходим больший объем знаний и умений, в сравнении с тем,

который позволяет обеспечить действующая программа; 2) объем знаний и умений, которыми овладевают студенты, не соответствует современным требованиям к уровню их подготовки.

Автором теоретически обоснованы положения об объеме знаний и умений по социальной психологии, которым должен овладеть студент педагогического вуза в процессе изучения курса “Социально-психологические аспекты предпринимательской деятельности”.

На основе учета требуемого объема знаний и умений и действующей программы, разработана авторская программа курса “Социально-психологические аспекты предпринимательской деятельности” (для специальности “Трудовое обучение”).

В ходе экспериментальной проверки этой программы была доказана ее эффективность и доступность. В результате формирующего эксперимента, произошли существенные положительные изменения - уровень знаний и умений студента значительно возрос.

Теоретически обосновано и экспериментально доказано, что преподавание курса “Социально-психологические аспекты предпринимательской деятельности” целесообразно осуществлять в системной дидактической взаимосвязи с другими курсами специализации “Предпринимательская деятельность” – “Правовыми и экономическими основами предпринимательской деятельности” и “Финансами, бухгалтерским учетом и делопроизводством в предпринимательской деятельности”.

С целью активизации познавательной деятельности автором предложено при преподавании курса “Социально-психологические аспекты предпринимательской деятельности” использовать метод конкретных ситуаций и деловых игр (автором было разработано 3 комплексных деловых игры и 17 конкретных ситуаций).

В процессе апробации предложенной методики подготовки студентов по курсу “Социально-психологические аспекты предпринимательской деятельности” было установлено, что использование такой методики помогло студентам овладеть умениями анализировать обстоятельства, аргументировать и отстаивать свою точку зрения и взгляд на ситуацию.

Внедрение разработанной методики преподавания курса “Социально-психологические аспекты предпринимательской деятельности” существенно повлияло на повышение уровня знаний и умений у студентов.

Ключевые слова: содержание обучения, предпринимательская деятельность, управленческая деятельность, взаимосвязь курсов, конкретные ситуации, деловые игры.

Kozachok L. G. Scientific grounds of the content and methodics of giving the course “Social-psychological aspects of business activities” (speciality “Labour education”). – Manuscript.

Ph. D. Thesis – competition for scientific degree of candidate of pedagogical science (speciality 13.00.02 – theory and methodics of labour education. - National pedagogical university of M.

Dragomanov, Kyiv, 2002).

Ph. D. Thesis is devoted to perfection of content and methodics of giving the course “Social-psychological aspects of business activities” (speciality “Labour education”).

This Ph. D. Thesis contains theoretically determined volume of knowledge and abilities on the course “Social-psychological aspects of business activities” that students of pedagogical college who study “labour teaching” (speciality – “Business activity” have to obtain.

The author proofs non-correspondence of the acting program of the course “Social-psychological aspects of business activities” to requirements and elaborates a new program that takes into consideration optimal volume of knowledge and habits and has proved its efficiency in the process of approbation.

In the process of dissertation investigation it was shown that it is necessary to give the course “Social-psychological aspects of business activities” in the complex didactic correlation with the other courses of the speciality “Business activities”, namely “Legal and economic fundamentals of business activities” and “Finances, accounting and record keeping in business activities” because they are mutually complementary.

The author proved and probated using of active methods of teaching (business games and concrete situations) at studying the course “Social-psychological aspects of business activities”.

Key words: contents of studying, business activity, management activity, correlation of courses, concrete situations, business games.

